

THIẾT KẾ BÀI HỌC ĐỊA LÝ CÓ SỬ DỤNG PHƯƠNG TIỆN NGHE NHÌN

Nguyễn Văn Luyện^()*

1. Đặt vấn đề

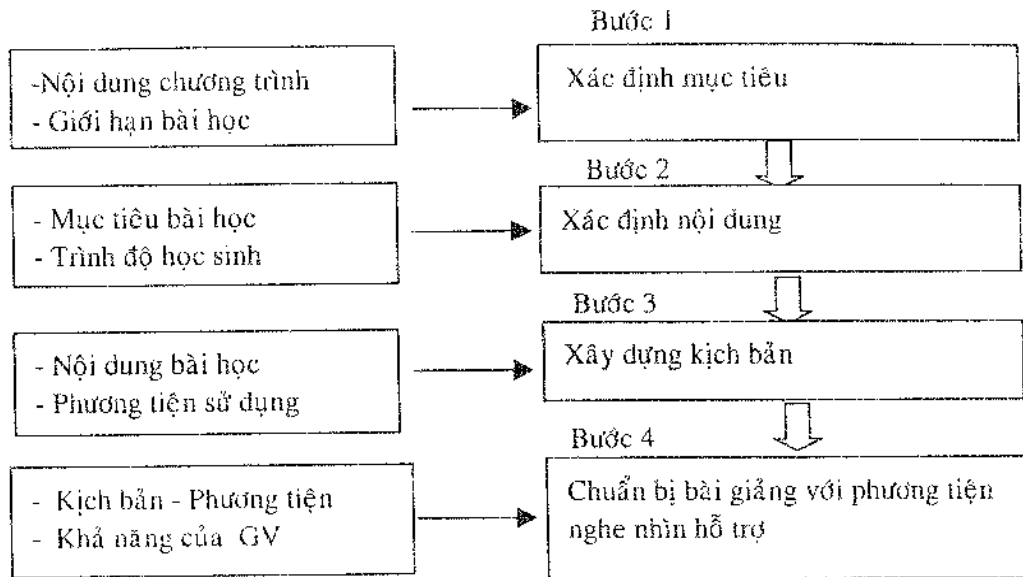
Hiện nay việc sử dụng các phương tiện nghe nhìn như video, máy vi tính trong dạy học địa lý đang được đẩy mạnh ở các trường phổ thông. Việc sử dụng các phương tiện này đã mang lại một số hiệu quả nhất định trong các giờ học địa lý như đã tạo ra một không khí học tập mới mẻ, tạo điều kiện thuận lợi cho giáo viên và học sinh tiến hành các hoạt động dạy và học sinh động hấp dẫn hơn và tất nhiên là tiến bộ hơn rất nhiều so với lối dạy trước đây.

Tuy nhiên thực tế sử dụng các phương tiện nghe nhìn trong dạy học địa lý ở trường phổ thông hiện nay cho thấy còn nhiều điều bất cập. Hiện nay phổ biến người ta sử dụng chúng như một phương tiện hỗ trợ, giúp cho giáo viên trình bày trực quan hơn những kiến thức địa lý chứ chưa coi chúng như một phương tiện giúp giáo viên tổ chức và điều khiển các hoạt động nhận thức của học sinh. Sở dĩ như vậy vì trong các giờ học địa lý có sử dụng phương tiện nghe nhìn giáo viên vẫn sử dụng mẫu giáo án được thiết kế hoàn toàn bỏ qua những nghiên cứu hiện đại về dạy học có hiệu quả. Quy trình thiết kế bài học địa lý có sử dụng phương tiện nghe nhìn phải kết hợp được các hoạt động của học sinh với việc sử dụng các phương tiện này một cách có hiệu quả. Vì vậy nghiên cứu quy trình thiết kế các bài học địa lý có sử dụng phương tiện nghe nhìn theo hướng dạy học hiện đại là một việc làm cần thiết nhằm thực hiện có hiệu quả việc đổi mới phương tiện dạy học địa lý hiện nay ở trường phổ thông.

2. Quy trình thiết kế bài học có sử dụng phương tiện nghe nhìn

Quy trình này gồm 4 bước, được thể hiện bằng sơ đồ sau, trong đó cột bên trái là các yếu tố ảnh hưởng đến việc xác định các bước, cột bên phải là các bước chuẩn bị.

^(*) Thạc sỹ, Khoa Địa lý, ĐHSPTp.HCM.

Nội dung các bước được cụ thể hóa như sau:

2.1 Bước 1: Xác định mục tiêu:

Xác định mục tiêu là khâu rất quan trọng trong việc chuẩn bị bài giảng. Phải nắm vững cấu trúc chương trình, nội dung bài học mới hình dung được một cách chính xác vị trí của mỗi bài học và mục tiêu phải đạt được khi bài học kết thúc.

Theo quan điểm dạy học hiện đại thì mục tiêu đề ra là cho học sinh, do học sinh thực hiện. Giáo viên phải hình dung được sau bài học, học sinh phải nắm được những kiến thức, kỹ năng gì, hình thành được những thái độ gì. Chính học sinh qua hoạt động học tập tích cực đạt được những mục tiêu ấy, giáo viên là người chỉ đạo, hướng dẫn, tổ chức, hỗ trợ cho học sinh

2.2 Bước 2: Xác định nội dung.

Mục tiêu được cụ thể hóa bằng nội dung bài học. Thông qua nội dung tổ chức cho học sinh hoạt động để đạt được những mục tiêu đã xác định.

Xác định nội dung là xác định các thành phần sau đây:

- Thành phần đầu tiên và cơ bản của nội dung là tri thức địa lý. Không có tri thức thì không có cơ sở để nhận thức. Một số dạng tri thức địa lý cơ bản cần thiết xác định là:

- Những tri thức có tính chất kinh nghiệm: là những biểu tượng cụ thể, cảm tính về những sự vật, hiện tượng địa lý. Những tri thức này được phản ánh một cách trực tiếp hoặc gián tiếp

Những tri thức lý thuyết: là những kết quả khái quát của sự nhận thức thế giới khách quan, bao gồm những khái niệm, quy luật, học thuyết khoa học địa lý.

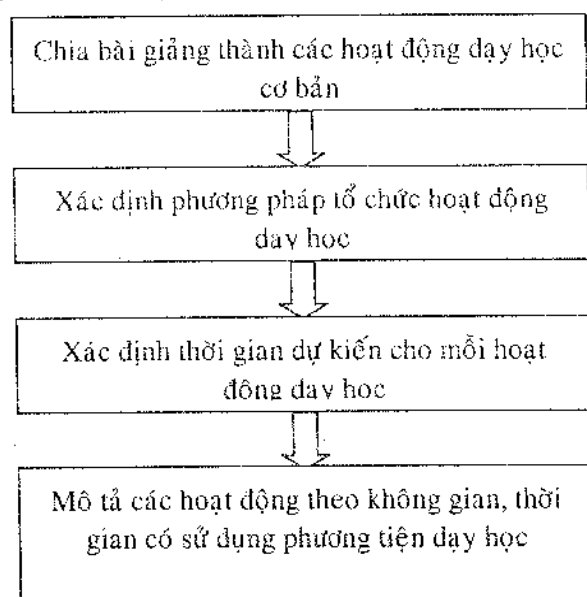
- Thành phần tri thức thứ hai là kinh nghiệm thực hiện những cách thức hoạt động. Đó chính là những kỹ năng, kỹ xảo địa lý.

- Thành phần thứ ba là những tiêu chuẩn về thái độ đối với tự nhiên xã hội và con người. Thực chất đây là tính giáo dục của nội dung dạy học địa lý.

2.3. Bước 3: Xây dựng kịch bản.

Xây dựng kịch bản là thể hiện thành văn bản những diễn biến, những hoạt động có chủ định theo không gian và thời gian

Xây dựng kịch bản được tiến hành theo các khâu như sơ đồ sau đây.

Sơ đồ này được cụ thể hóa như sau:

- Chia bài giảng thành các hoạt động dạy học cơ bản:

Trước hết cần khẳng định rằng: mỗi một nội dung dạy học đều liên hệ mật thiết với những hoạt động nhất định. Phát hiện được những hoạt động ẩn chứa trong nội dung là cụ thể hóa được mục đích dạy học, vạch ra những con đường để học sinh chiếm lĩnh nội dung đó và đạt được những mục đích dạy học khác. Công việc này bao gồm các nội dung sau:

- Phát hiện những hoạt động tương ứng với nội dung.

Xuất phát từ nội dung dạy học, trước hết cần phát hiện những hoạt động tương ứng với nội dung này. Một hoạt động gọi là tương ứng với nội

dung nếu nó góp phần đem lại hiệu quả giúp cho chủ thể linh hoạt, vận dụng nội dung đó.

- Phân tích hoạt động thành những thành phần:

Trong quá trình hoạt động, nhiều khi một hoạt động này có thể trở thành một thành phần của một hoạt động khác. Phân tích được một hoạt động thành những hoạt động thành phần là biết được cách tiến hành hoạt động toàn bộ, nhờ đó có thể vừa rèn luyện cho học sinh hoạt động toàn bộ, vừa chú ý cho rèn luyện tách biệt những hoạt động thành phần quan trọng hoặc khó nhất khi cần thiết.

- Lựa chọn hoạt động:

Mỗi nội dung thường tiềm ẩn nhiều hoạt động. Tuy nhiên, nếu tổ chức tất cả các hoạt động này thì sẽ dẫn đến tình trạng dàn đều, làm phân tán sự chú ý của học sinh. Vì vậy, cần lựa chọn những hoạt động đã phát hiện để tập trung vào những mục đích nhất định. Việc tập trung vào mục tiêu nào đó phải căn cứ vào tầm quan trọng của mục tiêu này đối với việc thực hiện những mục tiêu còn lại.

• Xác định phương pháp tổ chức các hoạt động dạy học:

Theo Winker, việc lựa chọn phương pháp dạy học thích hợp cần chú ý ít nhất 5 yếu tố quyết định và hợp lý có liên quan và đã được tác giả đưa ra thành những câu hỏi.

- Phương pháp đã chọn có liên quan đến nội dung không?
- Phương pháp đã chọn có thực thi không?
- Phương pháp đã chọn có thể hợp lý hóa không?
- Phương pháp đã chọn có thể cụ thể hóa không?

Những câu hỏi này chính là 5 yếu tố ảnh hưởng đến sự lựa chọn phương pháp dạy học: mục tiêu, nội dung, phương tiện, khả năng của học sinh, khả năng của giáo viên.

• Xác định thời gian dự kiến cho mỗi hoạt động dạy học:

Tùy thuộc vào các hoạt động được tiến hành, phương pháp tổ chức hoạt động và phương tiện sử dụng trong các hoạt động đó mà xác định thời gian dự kiến cho mỗi hoạt động cho phù hợp. Điều này không những đảm bảo các hoạt động được tiến hành nhịp nhàng, theo đúng kế hoạch mà còn giúp cho giáo viên điều chỉnh được kế hoạch.

• Mô tả các hoạt động theo không gian và thời gian có sử dụng phương tiện:

Các hoạt động được mô tả chi tiết bối cảnh tiến hành và thời gian thực hiện hoạt động đó.

2.4. Bước 4: Chuẩn bị phương tiện:

Công việc chuẩn bị bao gồm chuẩn bị nội dung và thiết bị trình chiếu.

- Chuẩn bị nội dung trình chiếu: căn cứ vào nội dung kịch bản, tùy thuộc vào phương tiện sử dụng, các nội dung trình chiếu chuẩn bị phù hợp với nội dung và kế hoạch bài giảng.

- Chuẩn bị thiết bị trình chiếu: khi chuẩn bị thiết bị trình chiếu phục vụ cho bài giảng cần chú ý những nội dung sau:

+ Thiết bị cần phải được chuẩn bị sẵn sàng trước khi bài giảng bắt đầu.

+ Các nội dung trình chiếu phải được chuẩn bị kỹ càng và sắp xếp theo thứ tự trình chiếu.

+ Kiểm tra tình trạng kỹ thuật của phương tiện và vị trí bố trí phương tiện trong lớp học.

3. Một ví dụ về thiết kế bài học địa lý có sử dụng phương tiện nghe nhìn

- Bài “Sự phát triển của nền kinh tế Nhật Bản” (Bài 26, SGK Địa lý 11)

- Phương tiện sử dụng: video với băng hình “Quần đảo Nhật bản, Tập 2, Quá trình phát triển thành siêu cường kinh tế”, do Công ty Sách và Thiết bị trường học Tp. Hồ Chí Minh, sản xuất.

Nội dung dạy học	Hoạt động	Phương pháp	Thời gian	Mô tả hoạt động
<p>1. Mở bài (gây động cơ học tập):</p> <p>Để gây nên một sự xúc cảm thực sự đối với học sinh về hậu quả của cuộc chiến tranh thế giới lần thứ 2 mà chính Nhật Bản là một trong những nước gây ra và phải hứng chịu hậu quả đó. Cũng từ đồng hoang tàn sau chiến tranh, người Nhật đã vươn lên tận dụng những thời cơ thuận lợi, khắc phục những khó khăn xây dựng đất nước trở thành một nước có nền kinh tế phát triển nhất nhì thế giới.</p>	<p>HD1: Cho HS xem đoạn phim mở đầu của băng video với nội dung ghi lại những hình ảnh khủng khiếp của cuộc chiến tranh thế giới lần thứ 2, sự đầu</p>	<p>Phương pháp đàm thoại</p>	<p>5'</p>	<p>GV: Những cảnh gì xuất hiện trong đoạn phim?</p> <p>HS: Có 3 cảnh xuất hiện trong đoạn phim: cảnh cuộc chiến tranh thế giới lần 2, cảnh phát xít Nhật đầu hàng đồng minh và cảnh nước Nhật bị tàn phá sau chiến tranh.</p>

	<p>hàng của phát xít Nhật và cảnh điều tàn của nước Nhật sau chiến tranh</p>			<p>GV: Cảm nhận của các em sau khi xem đoạn phim trên? HS: (phát biểu cảm tưởng)</p>
<p>2. Bài học mới:</p> <p>Quá trình phát triển của nền kinh tế Nhật Bản gồm 3 giai đoạn</p> <p>1. Giai đoạn 1 Từ thời Minh Trị đến trước chiến tranh Thế giới lần 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tiến hành công nghiệp hóa đất nước. - Nền kinh tế tập trung trong tay các tổ hợp công nghiệp gia đình theo kiểu quân phiệt - Có vị trí đáng kể trong nền kinh tế tư bản chủ nghĩa thế giới <p>2. Giai đoạn 2: từ sau chiến tranh Thế giới lần 2 đến năm 1973:</p> <p>Nền kinh tế bị suy sụp nghiêm trọng</p> <ul style="list-style-type: none"> - Khôi phục kinh tế sau chiến tranh - Thời kỳ phát triển "thần kỳ" của nền kinh tế. <p>3. Giai đoạn 3: từ sau năm 1973 đến nay</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ảnh hưởng của cuộc khủng hoảng dầu mỏ đã làm cho nền kinh tế Nhật Bản gặp nhiều khó khăn. - Chiến lược phát triển kinh tế mới với 6 hướng chủ yếu. <p>Với chiến lược này nền kinh tế Nhật Bản đã đạt được những thành tựu đáng kể và vẫn giữ vững vị trí siêu cường kinh tế trên thế giới</p>	<p>HD2: Sử dụng phim video tổ chức cho học sinh nghiên cứu về nội dung của các giai đoạn phát triển của nền kinh tế Nhật Bản</p>	<p>Phương pháp học tập theo nhóm</p>	<p>2'</p> <p>19'</p> <p>5'</p> <p>5'</p> <p>5'</p> <p>5'</p>	<p>- GV chia nhóm và giao nhiệm vụ cho các nhóm</p> <p>- Chiếu phim video: chiếu 1 lần toàn bộ phim</p> <p>- Các nhóm báo cáo kết quả nghiên cứu</p> <p>Nhóm 1: trình bày giai đoạn 1</p> <p>Nhóm 2: trình bày giai đoạn 2</p> <p>Nhóm 3: trình bày giai đoạn 3</p> <p>- GV cho HS trong lớp bổ sung nội dung báo cáo của các nhóm. Sau đó GV hoàn chỉnh nội dung bài học và nhận xét hoạt động của các nhóm và các cá nhân.</p>

4. Kết luận

Qua thực nghiệm sư phạm, chúng ta có thể thấy những giờ học có sử dụng phương tiện nghe nhìn được tiến hành theo mẫu giáo án này thường mang lại hiệu quả cao hơn rất nhiều. Công việc của giáo viên trở nên thú vị hơn, học sinh tiếp thu kiến thức cũng vững chắc và sâu sắc hơn. Thiết nghĩ, nếu sử dụng mẫu thiết kế giáo án này có thể giúp giáo viên đạt được thành công khi sử dụng bất cứ phương tiện nghe nhìn nào trong giờ dạy của mình.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đỗ Huân (2001), *Sử dụng thiết bị nghe nhìn trong dạy học*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội.
2. Nguyễn Bá Kim (1998), *Học tập trong hoạt động và bằng hoạt động*, NXB Giáo dục.
3. Alan McPherson, Howard Timms (1988), *The audio-visual Hand Book*, London.

Tóm tắt

Thiết kế bài học địa lý có sử dụng phương tiện nghe nhìn

Muốn sử dụng phương tiện nghe nhìn trong dạy học địa lý một cách có hiệu quả cần thiết phải thiết kế những mẫu giáo án tương ứng. Quy trình thiết kế bài học có sử dụng phương tiện nghe nhìn gồm 4 bước: xác định mục tiêu, Xác định nội dung, xây dựng kịch bản, chuẩn bị phương tiện. Nếu tiến hành giờ dạy theo mẫu giáo án này sẽ mang lại thành công.

Abstract

The process of designing a geography lesson plan using audio-visual media

It is necessary to design appropriate lesson plans to use the audio-visual media in teaching geography effectively. The designing process includes 4 steps: 1) identifying the objectives of the lesson; 2) identifying the contents of the lesson; 3) establishing the performance and 4) preparing the instruments.